

ANYAGOK RÉGI-ÚJ SZEREPBEN

Hassan Fathy építészete

Szöveg, fotó: **Vasáros** Zsolt

HASSAN FATHY ÉPÍTÉSZETE

Vasáros Zsolt

Az ún. Village Workshop főhomlokzati részlete (1963–67), mely befejezetlen maradt a hatnapos háború miatt. Új-Bárisz, Kharga-oázis

07

“I want to bridge the gulf that separates folk architecture from architect’s architecture.”

„Át akarom hidalni azt az öblöt, amely a népi építészetet az építészek építészettől elválasztja.”

Hassan Fathy

Hassan Fathy (1900–1989) generációk példaképe, az építészeti oktatás megkerülhetetlen alakja. A 20. század építészetről szóló összefoglaló munkák általában tárgyalják munkásságát; a híres új-gournai kísérlettel a közösségi alapú építés és tervezés alapjait rakta le már az 1940-es évek közepén. Az egyiptomi építészről megjelent – és évről évre megjelenő újabb – monográfiák, szakcikkek, ismertetések és disszertációk száma lassan ezres nagyságrendű. Ez nemcsak az iszlám világ 20. századi építészete, és az abban különleges helyet elfoglaló Hassan Fathyra hívja fel a figyelmet, hanem az építész egyetemes jelentőségét is mutatja.

kozni. Szinte megszállottan kereste az ősi anyag használatában és a hagyományos formák új funkciókkal történő házasításában rejlő lehetőségeket. 1941-ben diákjaival asszuáni tanulmányutat szervez. Itt fedezi fel a núbiai építészeti formáiban, elsősorban a boltozatokban és a szerkezeti egyszerűségben rejlő lehetőséget. Ennek kibontakoztatására – több kisebb sikeres projekt megvalósítása után – az új-gournai modellfalu tervezésekor kapott lehetőséget. Ebben az időben épült Alexander Stoppelaëre belga származású restaurátor háza a Királyok völgye közelében, Luxorban a nyugati parton, illetve Garagusban a jezsuita szerzetesek megbízásából létrejött kerámiamanufaktúra, a kulturális központ és az iskola. Ennek tervezése

félbemaradt, az épületek java része Fathy közreműködése nélkül, a tervek módosítása után valósult meg. Ebben az időben épültek további iskolái is. A faresi tíz tantermes általános iskola még áll, előremutató, ma is érvényes professzionális munka, számtalan tervváltozat-előzménnyel, az edfuit már lebontották. 1953-ban visszatér Kairóba, ahol 1954-ben a Művészeti Kar építészeti tanszékének lesz a vezetője. 1957-ben elhagyja Egyiptomot, elsősorban a nehézkes bürokráciára hivatkozva Athénben vállal munkát, majd 1961-ban tér vissza hazájába. Ekkor költözik be a Darb el Labbanah utcai lakásba a Citedella és a Szultán Hasszán, valamint az Al-Rifá-i mecsetek közelébe, itt él 1989-es haláláig. Életműve sok tekintetben

Fathy Alexandriában született, nyolcéves korában Kairóba költözik a család. Építészdiplomáját Kairóban szerzi meg 1925-ben. A kozmopolita felfogású, több nyelven beszélő építész zenélt, drámákat írt, festett, és pályafutása kezdetén több munkája egyértelműen tisztán modernista felfogású volt. Első megbízatása egy általános iskola tervezése volt Talkhában, emiatt 1926-ban tanulmányúton vesz részt. Érdeklődése már ekkor a vidéki, a rurális életforma, és annak építészete felé fordul. 1930 és 1946 között az École des Beaux Arts in Cairo tanára. Az 1930-as évek végére konkrét prototípus-kísérletekkel a vernakuláris építészettel kezdett foglal-

▲ Anwar Sadat elnök befejezetlen nyaralója (1981) Gerf Husszeiben, a Nasszer-tó partján

◀ Mecset Új-Gournában (1945–1948), a könyvtár homlokzati részlete

számos kérdést vet fel. A kezdeti munkák után szakmai sikereit és legnagyobb kudarcait a vernakuláris kísérletek jelentik, amelyeket az 'Architecture for the Poor', azaz a szegények építészeteként is szokás jellemezni. Ezzel a címmel jelent meg több kiadásban az új-gournai munkáját összefoglaló könyve is. Életének és szakmai munkásságának utolsó harmada kifejezetten sikeresnek tekinthető, ekkor azonban munkáját zömmel gazdagok számára tervezett villák, nagykövetségek jelentik. Utóbb megérkeznek azok az elismerések, amelyek a korábbi, vernakuláris építészeti munkásságát nemzetközi szinten is méltányolják. 1980-ban megkapja az Aga Khan Award for Architecture elnöki díját, 1984-ben az UIA aranyérmét. 1981-ben Párizsban

a Pompidou Központban kiállítás nyílik Fathy munkásságából, egy évvel később a kurátor, Jean Dethier angolul is megjelenteti az első összefoglaló publikációt az építésről. Ugyanebben az évben kezdődik meg Új-Mexikóban (USA) egy nonprofit oktatási alapítvány szervezésében az utolsó, csak részben megvalósult, Egyiptomon kívüli projektjének építése. Ennél visszatér az első vernakuláris kísérletek „tisztaságához”, reprezentálva a helyi hagyományokon alapuló építés létjogosultságát, mindent sajátos egyiptomi forma- és hagyományátvitellel fűszerezve.

A Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Építészmérnöki Karának missziója (Hassan Fathy Survey Mission) 2015 tavasza óta nyolc al-

kalommal, mintegy negyven magyar építész és építészhallgató közreműködésével járt Egyiptomban azzal a céllal, hogy Hassan Fathy még fennálló építészeti örökségét teljes körű felméréssel dokumentálja. Ez mintegy ötven épület, illetve épületmaradvány rajzi és fotódokumentációját jelenti. Felső-Egyiptomban – Luxorban, Garagusban és Faresben – elsősorban korai munkásságának emblemikus épületei lelhetők fel. Ugyanakkor Új-Bárisz (Kharga-oázis) torzóként fennmaradt települése a monumentális vályog-építészet szomorú mementója. Gurf Husseinben Anwar Sadat befejezetlenül maradt elnöki nyaralója viszont késői korszakának fontos alkotása. 2018-ban elkezdtük felderíteni Kairó és Alexandria környékén a még meglévő

épületeit, elsősorban a korai műveket, illetve amelyek kapcsolatba hozhatók korai munkásságával. A munka még nem ért véget: néhány speciális engedélyhez kötött, vagy nehezen megközelíthető, illetve megtalálható objektum kutatása még hátravan. Jelen tanulmányban részletesebben két kiemelten fontos, településléptékű projekt, az Új-Gourna és Új-Bárisz kapcsán megfigyelhető építészeti összefüggésekre térünk ki.

Új, vagy a korábbiakat kiegészítő, azokat esetenként felülíró megállapításokat a szakirodalom alapján nehéz megfogalmazni, annak ellenére, hogy bizonyos archívumok kutathatóvá vált anyagai még számos felismerést rejthetnek. Kutatásunkat azonban más,

elsősorban a helyszíni tapasztalatok és az azokból levonható következtetések inspirálták. Ennek egyik oka a kutatást megelőzően megfigyelt, a Fathy publikált tervei és a megvalósult épületek közötti számottevő különbségekben és azok fontosságában keresendő. A publikációkban gyakran ismétlődnek az archív tervrajzok és fotók, ritkán jelennek meg friss felmérések, a legtöbbször azok is csak bizonyos részleteket, pl. alaprajzot, vagy 1-1 homlokzatot mutatnak. Ezt számos épület esetében észleltük. Továbbá azt is, hogy bizonyos épületek, különösen az intenzív használatnak kitettek amortizációja felgyorsult, így a lehetőség szerint teljességre törekvő építészeti felmérési dokumentáció elkészítése indokoltá, mi több, sürgetővé vált.

◀ Anwar Sadat elnök befejezetlen nyaralója [1981] Gurf Husszeiben, a Nasszer-tó partján

▲ A piac természetes hűtését elősegítő felépítmények (1963–67).
Az épület befejezetlen maradt a hatnapos háború miatt. Új-Bárisz, Kharga-oázis

Új-Gourna (1945/46–) építése világhírűvé tette Fathy nevét, az ott részben felépült Model Village, a modellfalu a közösségi tervezés és építés archetípusának számít. A tény azonban az, hogy a terveknek csupán alig a negyede valósulhatott meg: a tervezés és a kivitelezés közben elkövetett hibák és tévedések miatt végül leállt az építkezés. Új-Gourna építéstörténete és keletkezéstörténete önálló monográfiát is megérdemelne, de röviden összefoglalva a tervezés indíttatása nagyon is profán volt. A Luxor–Nyugati parton élők jó másfél évszázada az egykori nemesi temető dombjain telepedtek meg, ahol lényegében az ottani ókori sírok ezreinek fosztogatásából éltek. Mindezt az illetékes hatóság az 1940-es években meg akarta állítani, így arra kérték fel Fathyt, hogy a törzsi gyökereket még őrző, sajátos klánokba rendeződött családok számára tervezzen egy önálló falut. Minden együtt állt az építész számára, hogy megvalósítsa álmait: a núbiai tanulságok, a vályogépítéssel iránti rajongás és a gazdag történelmi rétegzettség intenzív munkára sarkallta. A fennmaradt tervek, feljegyzések százai, és az első könyve Új-Gourna építéséről az építész eltökéltségét mutatja. A publikációk okkal modellértékűnek mutatják be a projektet,

ugyanakkor rávilágítanak a vélt és való hibákra is. A kudarc pontos, és egymással is bizonyára összefüggő okai még tisztázásra várnak. A manapság Új-Gournában élők szinte teljes egészében „felülírták”, azaz lebontották és újraépítették a település jó részét. Csak a középületek egy része maradt meg (színház, mecset, szeráj, marhapiac), míg mások teljesen eltűntek (fiúiskola, lányiskola, művészeti központ, kiállítóter). A lakóházak közül már csak torzók és igen romos épületmaradványok maradtak. Sajnos 2016-ra Fathy saját háza is kritikus állapotba került, azóta szinte rommá vált. A bontások a kutatásunk idején is folytak, ugyanakkor az UNESCO védnöksége alatt jelentős helyreállítás van készülöben. A kérdés csak az, lesz-e még mit megmenteni, vagy a visszaépítés marad az egyetlen lehetőség. Míg Új-Báriszban elsősorban a gazdasági és a középületek – és két villa – épültek meg, addig Új-Gournában a középületek mellett a lakóházakon volt a nagyobb hangsúly. Szerencsétlen módon érintetlenül már egyetlen lakóház sem áll, az alaptípusok reprezentánsai helyszíni kutatásunk idején még részben dokumentálhatók voltak. A Fathy építészével kapcsolatos kutatás elsődleges eredményei, azaz a felmérések mel-

lett igazán fontos a tervezési elvek változásait megkeresni. A tradicionális technika, azaz a vályogépítéssel propagálása mellett Fathy a történelmi építéssel technikailag megvalósítható, statikailag evidens és formailag gazdag jelentéstartalommal bíró eszköztárát vonultatta fel. A régi-új anyag tektonikai lehetőségei az ókor óta nem változtak, a történelmi terek és formák jelentéstartalma is nagyjából ugyanaz volt. Itt említendő Fathy közismert „tévedése”, vagy szándéka (?) a kupolákkal és boltozatokkal kapcsolatban. A Felső-Egyiptomban hagyományosan lapos tetős (!) lakóházak közösségi tereinek fedése esetében Fathy az ún. núbiai boltozatokat és a fátimida (Kr. u. 10–12. század), illetve ajjúbida (Kr. u. 12–14. század) ihletésű kupolákat alkalmazta. Előbbi a hagyományos környezetében elsősorban istállók és gazdasági épületek fedéséül szolgált, utóbbiak pedig a sír- és mauzóleumépítéssel, továbbá a mecsetek világából voltak ismertek. Mindezek egyrészt ellehetetlenítették a felfelé való terjeszkedést, ugyanakkor a lakókból – a banális, illetve mortuális karakterük miatt – ellenérzéseket váltottak ki. A horizontális bővítés lehetősége a kötött utcarendszer, azaz a terv miatt eleve korlátozott volt.

▲ Hassan Fathy saját házának homlokzati részlete Új Gournában (1945–1948)

Új-Bárisz esetében a publikációk tanúsága szerint a hatnapos háború (1967) sodorta el a település befejezését, amely így torzóként is a másik fontos, bizonyos szempontból talán legfontosabb műve Fathynak. Itt számottevő bontást és amortizációt nem figyelhettünk meg, az eleve befejezetlen épületek távolsága a később kiépült településtől „megóvta” az építőanyagként történő újrahasznosítást. A Fathy által itt alkalmazott ún. sandbrick (homoktégla) újrahasznosíthatósága is kérdéses, legalábbis a völgyben használt égetetlen vályog- vagy agyagtéglához képest bizonyosan. Kivételt az ún. villaépületek jelentenek, amelyeket időnként művészeti iskolák használnak. Ez a településléptékű alkotás különleges helyet foglal el az életműben. A tervezés körülményei, a problémafelvetés léptéke és célja Fathy mint tervező személyében mondhatni a legjobb helyre került. 1963-ban indult el a tervezési folyamat, amelynek alapját a Kharga-oázisban feltárt vízkészletek adták. Ez a Desert Development Organizationt egy 250 családot befogadó, új mezőgazdasági termeléssel foglalkozó település tervezésére sarkallta. A megvalósítás három évvel később kezdődött, majd 1967-ben, az Egyiptom számára súlyos kudarccal végződő hatnapos háború miatt abba maradt. A település végül a régi falu helyén bővült. A néhány megvalósult épület azóta is torzóként, javarészt befejezetlenül áll a sivatagban. Az épületegyüttes megépült elemei közül a település egyfajta központjaként is felfogható piac a legkülönösebb. Az Új-Bárisz előtti munkáin megfigyelhető építészeti eszköztár egységesnek tekinthető, az egyes tipikus, Fathyra, de nem csak rá jellemző elemek kompozíciója harmonikus, arányaik azonban még a történeti építészetben keresendők. A piac épülete azonban különleges kompozíció. Fathy itt is, mint Új-Gourna esetében, a tradicionális építészetből indult ki, tanulmányozta a tervezett Új-Báriszhoz közeli

▲ Színház Új-Gournában (1945–1948), a főhomlokzat részlete (1945–1948)

Anwar Sadat elnök befejezetlen nyaralója Gerf Husszeiben, a Nasszer-tó partján (1981) ▲▼

régi falut, valamint a Dakhla-oázis régi településeit. Ezek a Nílus völgyében megfigyelhető építészethez képest több újdonsággal is szolgáltak. Mivel a nyári időszakban az extrém hőmérséklet elleni védekezés különös, jóllehet evidens eszköze az árnyékolás, így az oázisok ősi településmagjai szűk, kanyargós, sokszor fedett utcákkal épültek, és a Nílus-völgyi épületegyüttesekhez képest jóval tömörebb,

zártabb kompozíciót alkottak. Fathy az oázistelepülések mellett Bagawat ókeresztény temetőjének sírmauzóleumait is fontos előképeknek tekintette. Mindezek hatása azonban csak részleges, ugyanis sem a szűk, fedett utcák, sem pedig Bagawat emberléptékű tégláépítésze nem érzékelhető közvetlen módon az új-báriszi épületeken. Bizonyára fontos volt Fathy számára a megismerhető épített környezet, és jól

▲ Udvari homlokzat részlete. Piac, Új-Bárisz, Kharga-oázis (1963–67)

▶ A piac boltosított terének részlete [1963–67]. Az épület befejezetlen maradt a hatnapos háború miatt. Új-Bárisz, Kharga-oázis

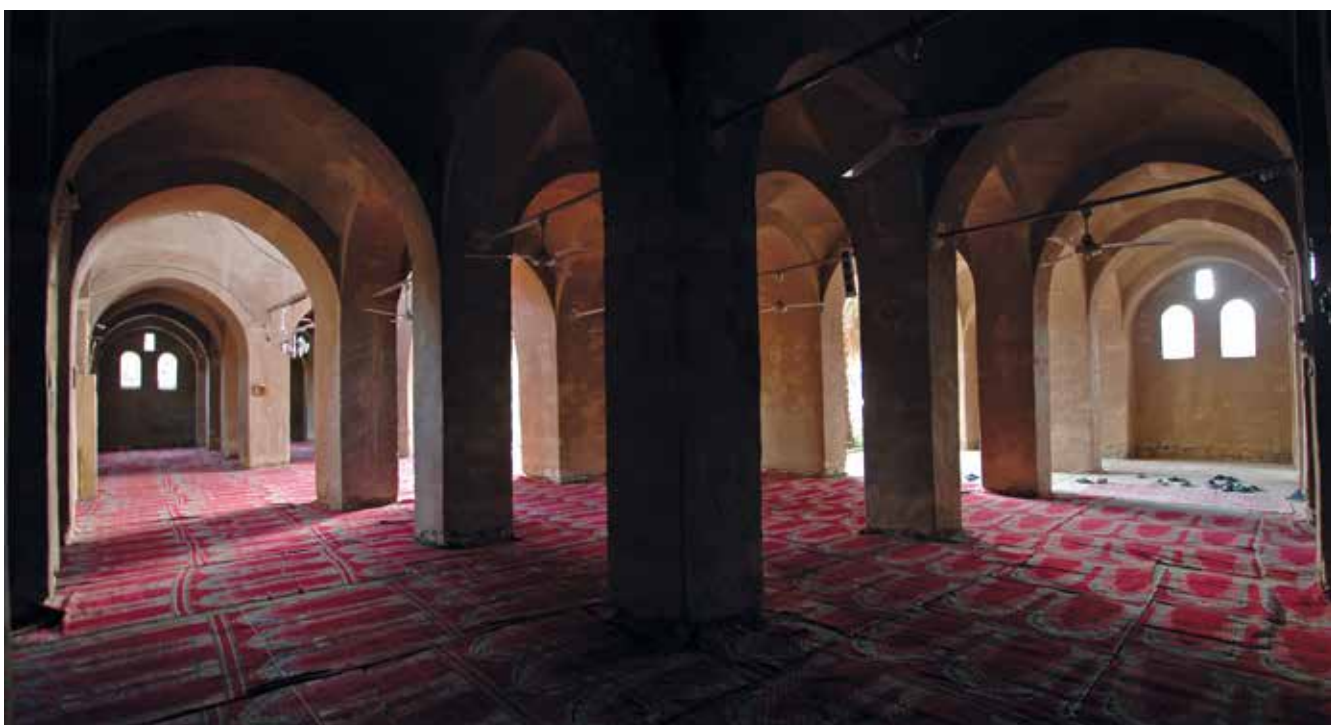
◀ A piac udvari homlokzatának részlete [1963–67], Új-Bárisz, Kharga-oázis

ismerjük a korai vernakuláris épületeinek és terveinek formavilágát. Új-Báriszban mégis valami más történt. Mint ismeretes, 1957-ben egy időre elhagyta Egyiptomot, Athénba költözött, ahol **Constantinos Apostolou Doxiadis** vezetése mellett dolgozott. A hagyományos értékeken és ökológus építészeti alapvetéseken nyugvó iraki és pakisztáni közösségi projektek mellett az afrikai Cities of Future programban is részt vett. 1963-ban tért vissza Egyiptomba, és szinte rögtön megkezdte Új-Bárisz tervezését. Az 1942–1957 között tervezett és felépült épületei korai korszakának koherens, világosan olvasható alkotásai. Az építészeti eszköztár egyfajta elemkészletként értelmezhető hagyományos formák, mint a fátimida kupolák, az ún. núbiai boltoszatok és a sorolt kupolákkal fedett térsorok történeti gyökerei egyértelműen kirajzolódnak. Ezek eredetének egy része a 19. század végén és a 20. század első harmadában, az akkor népszerűvé vált téglalapítségben keresendő. Fathy „újra feltalálta”, illetve „nemzeti” kontextusban nép-

szerűsítette ezt az építészeti világot. Új-Báriszban a Village Workshop külső árkádos homlokzata részben az új-gournai marhapiac raktársorát idézi, ugyanakkor itt tornácként új értelmet is nyer. Igazán különleges azonban a piac építészete. Fathy a déli traktusban természetes légáramlás segítségével hűtött tereket tervezett. A helyszíni mérések alapján 8-10 fokkal, egyes publikációk szerint nyáron akár 15 fokkal is hűvösebb hőmérséklet keletkezhetett egyrészt az árnyékolás, másrészt az aktív légáramlás okozta hűtés miatt. Ennek jól ismert építészeti eszköze az ún. malqaf volt, melynek elvét Fathy az eszköztárából jól ismert núbiai boltoszatokkal és kupolákkal követte le. Ehhez fogható megoldás korábbi épületen nem ismert. A malqaf általában faszervezettel épült, és additív módon kapcsolódott az épületekhez. A nagy belmagasságú belső terekhez pincésint csatlakozott. A szűkös, ezáltal a levegő mozgását gyorsító légaknák összekapcsolták a földszinti tereket és a pincét, az így lehűtött levegő a folyamatos széljárás miatt

tudta átjárni a tereket. A nagy léptékű megoldás jól érzékelhető, mondhatni, jól olvasható a tetőfelépítményeken. Az udvari homlokzatokon és a tetőkön másutt nem látható kompozit építészeti kialakítást, egyedi, mással össze nem téveszthető karaktert eredményezett. Az udvar északi homlokzata a magas és lényegében tömör falakra ültetett boltosatsor miatt ipari karakterű. Az északi traktus megnyújtott, karcsú pengéfalakra állított parabolaív boltosatai és a perforált falszövet is a szél beáramlását segíti. A térsor összetett kupola- és boltosatsorai formai és tektonikai értelemben is túllépnek a történeti gyökerű for-

HASSAN FATHY (1900–1989)

A defining name in architectural education, was a role model for several generations. Organized by the Faculty of Architecture of the Budapest University of Technology and Economics, the Hassan Fathy Survey Mission has visited Egypt eight times since the spring of 2015, bringing over more than 40 Hungarian architects and students of architecture to carry out a comprehensive documentation of Hassan Fathy's surviving architectural heritage. In this context, they made drawings and photos of approximately fifty buildings and ruined structures. This study presents the architectural correlations of a couple of particularly significant settlement-size projects, New Gurna and New Baris.

mák újragondolásán: a kopt templomok szentélyeinek bonyolult boltozatait idézik. Fathy itt virtuóz módon, eddig nem látott kompozíciókban alkalmazza a védjegyévé vált eszközöket, miközben azok igen hatékonyan egy célszerű funkciónak is megfelelnek. A részletes dokumentáció alapján készült térelemzések feltárták az épület működési és kompozíciós elveit. Az egyébként additív karakterű alaprajzi szerkesztésre összetett térbeli világ épül, az életműben, különösen még néhány fontos késői alkotásban az új-báriszi tapasztalatok fontos szerephez jutnak. A sors fintora, hogy ez a kiemelkedő projekt végül nem tudott megvalósulni, így Fathy elképzeléseinek jelentős része immár csak feltételezés lehet. Ugyanakkor határozott cél, hogy az elérhető dokumentációk alapján a megvalósult épületeket és Fathy kortárs terveit is szem előtt tartva az eredeti elképzelést legalább virtuálisan megjelenítsük, és annak konzekvenciáit tanulmányozzuk.

A helyszíni felmérések és kutatások megkezdésekor tisztában voltunk azal, hogy a dokumentálással hiánypótló alapkutatót végzünk. Egyrészt az archív adatok mellett pontos képünk lesz az épületekről, ami önmagában értékes, és a publikálás után további elemzéseket tesz lehetővé. Másrészt Fathy szemléletmódját, a saját és mások írásaiban felvázolt építészeti gondolkodásmódját így valóban fel lehet fejteni, mivel nem csak részleges, vagy mások által vélt információkra támaszkodhatunk. Szinte minden esetben

fény derült új információkra, a szó szoros értelmében új adatokra. Ezek feltétlenül szükségesek egy új, Fathyról alkotott kép megalkotásához, illetve az eddigiek árnyalásához. Célul tűztük ki, hogy a dokumentációk és az elemzések nyomán nemcsak az adatokat, azaz a felméréseket közöljük, hanem azok elemzését is. Ennek célszerű módja az eredeti tervek és a megvalósult állapot virtuális modellezése, a tervalternatívák és a valóság közti különbségek elemzése. Szükséges az archív anyagok részletes áttekintése, immár célzottan, a konkrétumok ismeretében, és a felvetődő kérdések mentén. Ehhez közvetlenül járul hozzá az az idén februárban aláírt megállapodás, amely misszióknak és a The Hassan Fathy Collection of the Rare Books and Special Collections Library of the American University in Cairo között kötött. Fathy szinte teljes terv- és fotóanyaga, felmérési feljegyzései és a könyvtára az említett intézményben kutatható, példásan rendezett és immár általunk is publikálható. Cserébe felméréseink rendezett anyaga is ide kerül majd kutatásunk lezárása után. Az életműhöz mint „big picture”-höz több szálon is kapcsolódik a kutatás. Fathyt az új-gournai időszak szakmai munkássága miatt tartjuk kiemelkedő építésznek, így az új eredmények alapján a teljes életmű át-gondolása is indokolt. Mindezt tágabb kontextusban is lehet vizsgálni. Aránytalanul kevés szó esik Fathy kortársairól, különösképp Ramses Wissa Wassef (1911–1974) egyiptomi építészről, akinek figyelemre méltó munkái sok tekintetben Fathy munkáihoz mérhetők. Itt még jelentős adósságai vannak a kutatásnak. Továbbá egy nagy léptékű, afrikai és közel-keleti kitekintésben is érdemes tanulmányozni azon építészeket, akik Fathy és Wissa Wassef mellett a posztkoloniális építészettel valóban a helyi gyökerek megismerésével, és azok konstruktív továbbgondolásával tudták megújítani. Itt a teljesség igénye nélkül kiemelendő egy magyar száрма-

zású francia építész, **Laszlo Mester de Parajd** (1949–) nigeri (lásd: Országépítő, 2016/1.), és Charles Boccara (1940–) tunéziai-francia építész marokkói munkássága, valamint napjaink kiemelkedő kortárs építész, Diébédo Francis Kéré (1965–), aki Burkina Fasóban és Maliban megvalósított terveivel igazolja a helyi hagyományokon nyugvó kortárs építészlet létjogosultságát.

A posztmodern építészet – egyben Fathy vernakuláris építészeti munkásságának jelentős periódusa – érdeklődésének középpontjában a formák keresése, és azok jelentésének értelmezése állt, miközben az anyag és a szerkezet másodlagos volt. Fathy vernakuláris felfogású építészetében az anyag és a kapcsolódó technológia szerves – tektonikus – egységet alkot, a formák javarészt ebből következnek. A megidézett történeti formákat és archetipikus tereket, továbbá az újszerű funkciók építészeti világát a vályog-építészettel ki tudta fejezni, ebből a szempontból feltétlenül „őszinte” volt a világa. Fathy újra-, illetve átértékelésének alapját a fentiekben kifejtett vernakuláris építészeti munkásság adhatja. Ennek regionális és univerzális kitekintése, a tradicionális gyökerű építészet kortárs felfogása manapság is fontos kérdés. A lehetséges válaszokat a jó és tanulságos példák elemzéséből nyerhetjük. Napjaink izgalmas kérdése ismét az anyagok régi-új szerepe, jóllehet az (építő)anyag sokféle értelmezésben és átértelmezésben van jelen a kortárs építészetben. A közelmúltban jelentette meg Moravánszky Ákos az anyagok metamorfózisával kapcsolatos könyvét, amely a téma történeti és kulturális hátterének feltárása mellett a kortárs építészetben is vizsgálja az anyagok új jelentését és alkalmazását. A téma felfejtése Fathy munkásságával kapcsolatban is vizsgálható. A kutatás további perspektíváját így az új és újszerű információk széles körű vizsgálata, új kontextusokba történő beemelése jelentheti.

▲ Az ún. Village Workshop belső udvara (1963–67), mely befejezetlen maradt a hatnapos háború miatt. Új-Bárisz, Kharga-oázis